

саме: слова, частини речень або навіть цілі речення замінюються смайлами, знаковими фігурками. Все перелічене значно ускладнює виявлення вербальних засобів погрози, потребує ретельної уваги та розроблення нових підходів до її вивчення.

У значних за обсягом текстах іллокутивна сила погрози здатна міститися у кількох, на перший погляд, не поєднаних за змістом реченнях, але контекстуально становити одне ціле, містити обґрунтування претензій до адресата та вербальними засобами мовлення сповіщати його про конкретну загрозу його інтересам або життю.

Названі процеси у комплексі з іншими не менш важливими надають поштовх до розроблення чіткого алгоритму встановлення мовленнєвого акту «погроза» у різних за видами об'єктах, з обов'язковим врахуванням граматичних форм побудови погроз, лексичного наповнення кожного слова конструкції, встановлення контекстуального оточення, пунктуаційних форм акцентуації тощо.

Список використаних джерел:

1. Словник української мови: У 11 Томах. Т. 6. К., 1975. С. 724.
2. Войцехівська Н. Засоби вираження погрози в українському конфліктному діалогічному дискурсі. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах* № 30, К., 2014. С. 17–30.
3. Коротич К. Комунікативні стратегії погрози та подолання страху в дискурсі української преси XX–XXI століть: мовні механізми впливу на реципієнта. *Вісник Львів. ун-ту. Серія філол.*, 2009. Вип. 46. Ч. 1. С. 140–145.

УДК 343.98

*Рибалко А. І., судовий експерт Харківського НДІСЕ,
e-mail: andriiribalko@gmail.com*

*Дідушок Н. Я., провідний судовий експерт Харківського НДІСЕ,
e-mail: didushok-n@meta.ua*

ПСИХОЛОГО-ЛІНГВІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У КРАЇНАХ ЗАХОДУ, БЛИЖНЬОГО ЗАРУБІЖЖЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ РОЗВИТКУ У УКРАЇНІ

Мовленнєва діяльність – одна з найпоширеніших і найбільш продуктивних видів діяльності для більшості людей. Мова – це інструмент, за допомогою якого можна допомагати, а також завдавати значної шкоди. Саме остання властивість мови лежить в основі багатьох злочинів.

Зважаючи на наведене, ближче до середини XX століття у багатьох країнах світу проводиться криміналістичне дослідження мовлення підозрюваних у скоєнні злочинів осіб (зокрема, у межах авторознавчої експертизи – у країнах пострадянського простору і соціолінгвістичних досліджень – у західних країнах), з метою встановлення винних.

Однак досліджуючи продукти мовленнєвої діяльності людей (як зафіксовані в письмовій формі тексти, так і усне мовлення), фахівці-лінгвісти дійшли висновку, що іноді виключно лінгвістичних методів недостатньо для повного та всебічного аналізу властивостей того чи іншого мовленнєвого явища.

Оскільки мовлення (мовні прояви) є результатом проєкції психічної діяльності особистості, цілком логічним є звернення також і до психологічного аналізу мовлення. У психолінгвістичну проблематику входить відношення мовлення до думки, перцептивних процесів, емоцій, станів людини, особистості в цілому. Саме в мовленні відбиваються соціальні й особистісні позиції, ставлення людей одне до одного. Зазначене дозволяє вважати, що психологічний підхід за кількістю охоплюваних відносин повніший від лінгвістичного. Разом з тим, очевидно, що у лінгвістів – більший досвід і накопичена інформація в описуванні мовних явищ і форм. Тому поєднання двох підходів під час аналізу мовних явищ є взаємокорисним [1, с. 112].

Означене поєднання двох видів експертних досліджень дістало назву психолого-лінгвістичної (або психолінгвістичної) експертизи. За О. О. Леонтьєвим, психолого-лінгвістична експертиза – це комплексний вид досліджень, що проводиться фахівцем-психологом і фахівцем-лінгвістом, у той час як психолінгвістична експертиза може проводитися особою, яка має водночас вищу психологічну та вищу лінгвістичну освіту [2].

Психолінгвістика – це вивчення зв'язків між мовленнєвою поведінкою та психологічними процесами того, хто говорить або пише, що обумовлюють цю поведінку. Судова психолінгвістика у країнах Заходу (зокрема, у США та Великобританії) має понад 40-річну історію і поєднала в собі досвід слідчих і знання експертів у галузі психології та лінгвістики, а також

соціолінгвістики. Одна з перших наукових статей, присвячених психолінгвістичному аналізу погроз, опублікована у США в 1979 році. Такі дослідження у країнах Заходу отримали назву дискурс-аналізу. Протягом подальших років здобутки психолінгвістичних досліджень зростали. Наприклад, саме завдяки можливостям дискурс-аналізу, психіатри та політичні психологи (фахівці, що займаються вивченням політичних лідерів) можуть ідентифікувати мовленнєві ознаки, характерні для таких рис особистості як імпульсивність, збудженість, депресія, параноя, а також потреба сили і контролю. На сучасному етапі органи слідства на Заході призначають судові психолінгвістичні експертизи мовлення для дослідження комунікативних актів погрози, ідентифікації автора тексту, встановлення неправдивих свідчень, розслідування фактів насилля на роботі та аналізу висловлювань особи під час допиту [3].

Країни ближнього зарубіжжя мають не менші здобутки в галузі психолого-лінгвістичних досліджень. Зокрема, в середині XX століття В. І. Батовим і М. М. Коченовим було введено поняття судової психолінгвістичної експертизи [2].

О. О. Леонтьев у статті «Про психолінгвістичну експертизу» досить точно визначив межі між двома експертизами – продукування і поширення інформації. Предметом лінгвістичної експертизи (за О. О. Леонтьєвим) є аспект, пов'язаний з продукуванням інформації (написання текстів, статей, гасел тощо), але під час розслідування злочинів екстремістської спрямованості, ми маємо справу із процесом поширення цієї інформації, найчастіше серед необмеженого кола осіб, а цей аспект більшою мірою пов'язаний з предметом психологічної експертизи [2].

Дослідження лінгвістичного і психологічного підходів у сфері вивчення мови мають велику значимість для криміналістики, зокрема, для криміналістичної тактики, оскільки основною слідчою дією залишається допит, який проводиться в усній формі.

Спостереження В. П. Беяніна показали, що на кожному з типів акцентуації – паранояльному, епілептоїдному, маніакальному, депресивному, істероїдному – базується та чи інша емоційно-сміслова домінанта. Тому, створюючи текст, людина, що володіє певним типом акцентуованої свідомості, описує дійсність через призму своїх власних уявлень про неї. При цьому вона використовує такі елементи мови, які мають для неї особистісний сенс. Отже, для кожного типу тексту можна виявити певний набір тем – об'єктів опису матеріального, соціального та емоційного світу особистості, скласти список предикації, які характеризують ці об'єкти. На думку В. П. Беяніна, ці предикації виражаються наборами лексичних одиниць, які зустрічаються найбільш часто в текстах одного і того ж типу, а в тексті інших типів мають інші смисли [1, с. 113].

Отже, аналіз сучасних теоретичних розробок у галузі проведення судових експертиз, пов'язаних з мовленнєвою діяльністю, дозволяє дійти висновку про те, що можливості цього виду експертиз далеко не вичерпані.

На сьогодні в Україні активно проводяться лінгвістичні та психологічні експертизи окремо. Однак зважаючи на наведені особливості мовлення, зокрема, дослідження комунікативних актів заклику, погрози, образи, а також пропаганди, виникає дедалі більше потреб у комплексному підході до вказаних досліджень. Зазначене спонукало фахівців відповідних галузей науково-експертних знань до розроблення комплексної психолого-лінгвістичної методики проведення судових експертиз мовлення, що дозволить більш детально і глибоко досліджувати мовленнєві явища, пов'язані з розслідуванням мовних злочинів.

Список використаних джерел:

1. Алексеева Т. А. Лингвистический, психологический и психолингвистический подходы к изучению речи в криминалистике. *Вестник Томского государственного университета* № 344. Томск, 2011. С. 111–114.
2. Леонтьев А. А. О психолингвистической экспертизе. *Методология современной психолингвистики*. : сборник ст. М.; Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2003. С. 58–70. URL: <http://psycholinguistik.narod.ru/index/0-40/> (дата звернення: 23.02.2019).
3. Smith Sharon S., Shuy Roger W. Forensic Psycholinguistics : Using Language Analysis for Identifying and Assessing Offenders. *FBI Law Enforcement Bulletin* : April 2002 Volume 71 Number 4/. URL: <https://criminalprofiling.com/forensic-psycholinguistics-using-language-analysis-for-identifying-and-assessing/> (дата звернення: 23.02.2019).